

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

*За результатами методологічного семінару НАПН України
«Трансформація професійної освіти в контексті сучасних
цивілізаційних і національних викликів», 2 квітня 2026 р.*

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2026.8132>

НИЧКАЛО Нелля Григорівна

*доктор педагогічних наук, професор, дійсний член
(академік) НАПН України, академік-секретар
Відділення професійної освіти і освіти дорослих
Національної академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна*

Микола Анатолійович ПРИГОДІЙ

*доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
заступник директора з наукової роботи
Інституту професійної освіти Національної
академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна*

БАЗИЛЬ Людмила Олександрівна

*доктор педагогічних наук, професор,
вчений секретар Інституту професійної освіти
Національної академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна*

Валентина Павлівна ГОРДІЄНКО

*кандидат педагогічних наук, вчений секретар
Відділення професійної освіти і освіти дорослих
Національної академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна,*

Анотація. Проаналізовано матеріали методологічного семінару «Трансформація професійної освіти в контексті сучасних цивілізаційних і національних викликів», що відбувся 2 квітня 2026 р. У його роботі взяли участь члени НАПН України, народні депутати України, працівники Міністерства освіти і науки України, департаментів освіти і науки обласних державних адміністрацій, академічних установ, закладів вищої, фахової передвищої, професійної, післядипломної освіти, Науково-методичного центру вищої та фахової передвищої освіти, обласних науково (навчально)-методичних центрів (кабінетів) професійно-технічної освіти та м. Києва, а також роботодавці, керівники громадських організацій, аспіранти, докторанти.

Учасники семінару проаналізували методологічні, теоретичні засади й актуальні практичні проблеми діяльності закладів освіти різних типів України в умовах воєнного стану, глобальних соціально-економічних трансформацій та динамічних змін на ринку праці. Наголошено на важливості формування й ефективної реалізації державної політики у сфері професійної і фахової передвищої освіти, спрямованої на підвищення якості підготовки конкурентоспроможних фахівців, розвиток людського капіталу та забезпечення повоєнної відбудови України. Розкрито особливості розвитку професійної і фахової передвищої освіти в умовах повномасштабної російської агресії проти України, глобалізаційних та євроінтеграційних процесів з урахуванням динамічних змін на ринку праці. Обґрунтовано стратегічні напрями розвитку професійної освіти на основі системного, компетентнісного й прогностичного підходів. Методологічну основу становлять системний і міждисциплінарний підходи, методи теоретичного аналізу, синтезу, узагальнення, контент-аналіз матеріалів семінару, а також структурно-логічний і порівняльний методи. Емпіричну базу формують результати експертних дискусій із залученням представників закладів професійної і фахової професійної освіти, вищої освіти, науки, органів державної влади та управління, об'єднаних територіальних громад і роботодавців. Проаналізовано ключові виклики розвитку професійної і фахової передвищої освіти та визначено відповідні методологічні підходи, зокрема: системний, компетентнісний, інтеграційний, цифровий, інклюзивний та андрагогічний. Теоретично обґрунтовано стратегічні напрями модернізації професійної і фахової передвищої освіти: оновлення змісту підготовки кадрів, розвиток дуальної освіти, впровадження цифрових технологій і штучного інтелекту, вдосконалення інклюзивної освіти, врахування особливостей розвитку освіти дорослих, підтримка інноваційних механізмів публічно-приватного партнерства з роботодавцями. Результати міждисциплінарних досліджень дали змогу спроектувати модель трансформації професійної освіти, що уможливує узгодження стратегічних і практичних рівнів її розвитку в умовах повоєнного відновлення України.

Ключові слова: війна; євроінтеграція; інклюзія; НАПН України; професійна освіта; ринок праці; роботодавці; трансформація освіти; фахова передвища освіта; цифровізація.

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими трансформаційними процесами, новими викликами і загрозами, спричиненими повномасштабною російською агресією проти України, глобалізаційними змінами, цифровізацією й інтеграцією до європейського освітнього й економічного простору (Кремень, 2025). За цих умов професійна і фахова передвища освіта набуває стратегічного значення як ключовий інструмент розвитку людського потенціалу, забезпечення економічної стійкості держави та її повоєнного відновлення (Радкевич, 2024b). Ці процеси потребують переосмислення теоретико-методологічних засад функціонування і розвитку професійної та фахової передвищої освіти з урахуванням динамічних змін на ринку праці й зрослих запитів суспільства.

Сучасні виклики розвитку професійної і фахової передвищої освіти охоплюють технологічні трансформації, пов'язані з розвитком Індустрій 4.0 і 5.0, цифрових технологій та штучного інтелекту, а також глобальні тенденції сталого розвитку (Гуржій & Пригодій, 2025). Водночас внутрішньодержавні чинники мають комплексний характер і враховують безпекові загрози, спричинені російською війною проти України, демографічну ситуа-

цію, міграційні процеси, дисбаланс між підготовкою кадрів і потребами ринку праці, а також необхідність забезпечення рівного доступу до якісної освіти для різних категорій населення (Ничкало та ін., 2024). Сукупність цих чинників зумовлює потребу комплексного оновлення професійної і фахової передвищої освіти на засадах інноваційності, гнучкості та випереджувального підходу.

Важливим кроком у комплексному науковому осмисленні проблем підготовки виробничого персоналу стало проведення Національною академією педагогічних наук України 2 квітня 2026 року методологічного семінару «Трансформація професійної освіти в контексті сучасних цивілізаційних і національних викликів» за участі представників законодавчої й виконавчої влади, науково-освітньої спільноти, громадських організацій, що забезпечило міжсекторальне обговорення та комплексне бачення інноваційних шляхів розвитку професійної і фахової передвищої освіти.

Метою статті є міждисциплінарний аналіз матеріалів методологічного семінару та обґрунтування стратегічних напрямів розвитку професійної освіти в умовах сучасних викликів на основі системного, компетентнісного і прогностичного підходів.

Методологія дослідження ґрунтується на системному і міждисциплінарному підходах, що забезпечують цілісне вивчення змін у сфері професійної і фахової передвищої освіти. Використано методи теоретичного аналізу, синтезу, узагальнення результатів вивчення наукових джерел, законодавчих актів і нормативно-правових документів, а також контент-аналіз матеріалів методологічного семінару. Виявленню взаємозв'язків між чинниками розвитку, методологічними підходами і практичними рішеннями сприяло використання структурно-логічного і порівняльного методів. Емпіричну базу становлять результати експертних обговорень за участю науковців, представників закладів освіти різних типів, органів влади і роботодавців. Прогностичний підхід дав змогу окреслити стратегічні орієнтири розвитку професійної і фахової передвищої освіти та забезпечити наукове обґрунтування отриманих результатів. Загальна логіка дослідження має аналітико-синтетичний характер і спрямована на систематизацію знань. У підготовці програм і методик міждисциплінарних досліджень застосовувалися системи генеративного штучного інтелекту як допоміжного інструменту для пошуку та відбору релевантних наукових джерел, формування графічних матеріалів і візуальних об'єктів, а також технічного оформлення списку використаних джерел відповідно до вимог стилю АПА 7-го видання. Використання цих інструментів сприяло підвищенню точності, структурованості та оперативності опрацювання значних обсягів інформації.

Обговорення проблем та результати. Під час методологічного семінару обговорювалися проблеми розвитку професійної і фахової передвищої освіти в Україні з урахуванням визначального впливу кризових чинників, що потребують глибокого переосмислення та комплексного оновлення цієї сфери. У вступному слові дійсний член (академік) НАН і НАПН України, президент Товариства «Знання» України, президент НАПН Украї-

ни **Василь Кремень** наголосив, що освіта в умовах суспільних потрясінь виконує не лише відтворювальну, а й стабілізаційну функцію, виступаючи важливим чинником збереження людського потенціалу та забезпечення стійкості держави. У цьому контексті генеральний директор директорату професійної освіти МОН України **Ірина Шумік** привернула увагу до важливості розвитку професійної освіти як гнучкої й відкритої системи, здатної оперативно реагувати на сучасні виклики і зрості потреби економіки.

Важливою проблемою залишається розбалансованість ринку праці та системи освіти.

Дійсний член (академік) НАПН України, директор Інституту професійної освіти НАПН України **Валентина Радкевич** наголосувала у доповіді на необхідності орієнтації професійної освіти на потреби ринку праці як стратегічного ресурсу розвитку країни.

Член-кореспондент НАПН України, народний депутат України **Володимир Арешонков** схарактеризував освітню політику як простір ідей, інтересів та інструментів управління.

Дійсний член (академік) НАПН України, президент Національного університету біоресурсів і природокористування **Станіслав Ніколаєнко** проаналізував сучасний стан та ключові проблеми розвитку професійної освіти в Україні в умовах війни, демографічної кризи та післявоєнної відбудови, обґрунтував зростаючу потребу національної економіки у кваліфікованих робітничих кадрах і наголосив на суперечностях між запитами ринку праці та можливостями системи професійної освіти.

Заступник директора з навчально-методичної роботи Державної установи «Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти» *Микола Хоменко* розкрив питання гармонізації освітніх послуг і попиту на кваліфікації.

Член-кореспондент НАПН України, директор Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти Університету менеджменту освіти НАПН України *Вікторія Сидоренко* схарактеризувала особливості застосування трендвотчингу як інструменту прогнозування потреб ринку праці.

Одним із найбільш масштабних викликів на внутрішньодержавному рівні є російська війна проти України та завдання повоєнного відновлення, що супроводжуються значними руйнуваннями інфраструктури і дефіцитом кваліфікованих кадрів. У цьому контексті голова Профспілки працівників будівництва і промисловості будівельних матеріалів України *Василь Андреев* привернув увагу присутніх до ролі професійної освіти й соціального партнерства у підготовці фахівців для відбудови нашої держави, особливо у сфері будівництва.

Директор департаменту освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації *Олександр Пунда* окреслив специфіку реформування системи професійної освіти регіону в умовах війни. Член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури *Костянтин Почка* зупинився на гострих питаннях інтеграції освіти, науки і виробництва як ключової умови її модернізації.

Заступник начальника науково-організаційного відділу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького *Олександр Діденко* підкреслив необхідність розвитку військової освіти відповідно до сучасних безпекових умов.

В.о. директора комунального закладу освіти «Криворізький гірничий коледж» Дніпропетровської обласної ради *Тетяна Стойчик* привернула увагу до актуальних проблем відновлення та розвитку інфраструктурного потенціалу закладів освіти.

Суттєвими є також освітні втрати, міграція та нерівний доступ до освіти. Дійсний член (академік) НАПН України, академік-секретар Відділення загальної середньої освіти і цифровізації освітніх систем НАПН України *Олександр Ляшенко* проаналізував можливі підходи до реалізації змісту профільної середньої освіти в закладах професійної і фахової передвищої освіти, запропонував можливі варіанти їх втілення в освітню практику з урахуванням особливостей організації освітнього процесу в закладах освіти відзначив зниження рівня базової підготовки здобувачів.

Завідувач відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України *Олена Чеботарьова* і доцент кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки Українського державного університету імені Михайла Драгоманова *Тетяна Коваль* обґрунтували

необхідність розвитку інклюзивного освітнього середовища як відповіді на ці виклики.

Під час засідання шести секцій *обговорювалися гострі проблеми професійної і фахової передвищої освіти*. Глобалізаційні процеси зумовлюють посилення конкуренції на ринку праці, інтеграцію освітніх систем і необхідність гармонізації стандартів підготовки фахівців. У цьому контексті, як зазначала доцент кафедри професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури *Галина Корчова*, професійна освіта має низку глобальних викликів, що потребують адаптації до нових умов суспільного розвитку. Водночас старший науковий співробітник відділу професійно-практичної підготовки Інституту професійної освіти НАПН України *Оксана Субіна* акцентувала увагу на необхідності забезпечення якості підготовки фахівців у цих умовах, що вимагає оновлення змісту освіти та впровадження інноваційних підходів.

Особливого значення набуває цифрова трансформація, що впливає на підвищення вимог до професійної підготовки. Розвиток штучного інтелекту, цифрових платформ і технологій віртуальної та доповненої реальності формує нове освітнє середовище. Дійсний член (академік) НАПН України, головний науковий співробітник лабораторії електронних навчальних ресурсів Інституту професійної освіти НАПН України *Андрій Гуржій*, член-кореспондент НАПН України, заступник директора з наукової роботи Інституту професійної освіти НАПН України *Микола Пригодій* і завідувач відділу цифрових освітніх ресурсів Інституту професійної освіти НАПН України *Владислав Белан* підкреслювали, що цифровізація стає не лише технологічним трендом, а й однією з важливих умов модернізації професійної освіти, забезпечуючи її гнучкість і адаптивність до потреб економіки. Головний науковий співробітник відділу моніторингу і оцінювання якості загальної середньої освіти Інституту педагогіки НАПН України *Олександр Радкевич* вказав на можливості використання штучного інтелекту для виявлення освітніх ризиків.

Професійна і фахова передвища освіта за цих умов розглядається як ключовий інструмент розвитку людського потенціалу, що визначає конкурентоспроможність держави. Розвиток професійної освіти визначається поєднанням глобальних і внутрішньодержавних чинників, що зумовлює необхідність її комплексного оновлення як важливого механізму розвитку людського капіталу.

Системне осмислення результатів методологічного семінару потребує обґрунтування аналізу на основі принципу послідовного переходу від викликів до методологічних відповідей і далі – до практичних рекомендацій (Shlenova et al., 2025). Такий підхід дає змогу не лише окреслити проблемне поле, а й виявити внутрішню узгодженість між характером чинників впливу та способами їх подолання в системі професійної і фахової передвищої освіти.

Учасниками методологічного семінару доведено, що сучасні виклики, зокрема російська війна проти України і завдання повоєнного відновлення, глобалізація, цифрова трансформація, дисбаланс ринку праці, освітні втрати та нерівний доступ, впливає на формування нових вимог до змісту й організації професійної і фахової передвищої освіти. Цей процес має комплексний характер й одночасно впливає на інституційну структуру освіти, зміст підготовки, освітні технології та механізми управління (Радкевич, 2024а). Їх аналіз відповідно потребує узагальнених методологічних підходів, а фрагментарність результатів наукового пошуку гальмує цей процес.

На другому рівні узагальнення визначено, що адекватною відповіддю на зазначені чинники є застосування комплексу взаємопов'язаних методологічних підходів (Martynec, 2023). Зокрема, завдання повоєнного відновлення зумовлюють використання системного і прогностичного підходів, що забезпечують підготовку кадрів на основі випереджувального підходу (Бабакіна, 2021; Гораш & Дуганець, 2024). Дисбаланс ринку праці актуалізує компетентнісну та ринково орієнтовану парадигму (Пригодій та ін., 2025). Глобалізаційні процеси та євроінтеграція потребують інтеграційного (Локшина ред., 2025) і порівняльного підходів (Пригодій, 2015). Цифрові зміни зумовлюють упровадження цифрово-орієнтованих та інноваційних підходів, тоді як проблеми освітніх втрат і нерівного доступу до освіти вимагають реалізації людиноцентричних (Кремень, 2023) та інклюзивних принципів (Борохвіна, 2018). забезпечення безперервного навчання зумовлює необхідність використання андрагогічного підходу (Мельниченко, 2020), а недостатня інтеграція освіти, науки і бізнесу – системно-інтеграційного (Базиль, 2024).

На третьому рівні узагальнення ці підходи конкретизуються у методичних рекомендаціях, що відображають практичні механізми оновлення професійної освіти. Йдеться про розроблення

програм підготовки фахівців для повоєнного відновлення нашої держави (Palchuk, 2025), оновлення стандартів освіти (Radkevych et al., 2023), розвиток дуальної форми навчання, впровадження цифрових технологій і штучного інтелекту (Radkevych et al., 2025), створення інклюзивного освітнього середовища, розвиток освіти дорослих (Ничкало, 2020), посилення партнерства з роботодавцями (Кравець, 2025) та форму-

вання сучасної системи забезпечення якості освіти (Radkevych & Pryhodii, 2026).

Отже, запропонована логіка аналізу забезпечує цілісне бачення змін у системі професійної освіти і дає змогу систематизувати результати методологічного семінару й окреслити взаємозв'язок між проблемним полем, теоретичними засадами і практичними рішеннями (табл. 1).

Таблиця 1

Методологічні підходи та стратегічні відповіді на цивілізаційні й національні виклики розвитку професійної освіти

Цивілізаційний / національний виклик	Методологічна відповідь	Рекомендації (за результатами семінару)
Війна та повоєнне відновлення економіки	Системний і прогностичний підходи; випереджувальна підготовка кадрів	Розроблення програм підготовки для повоєнної відбудови України; модернізація військової освіти; розвиток дуальної освіти
Дисбаланс ринку праці і освіти	Компетентнісний, ринково орієнтований підходи	Системний моніторинг ринку праці; оновлення стандартів; розвиток партнерства з роботодавцями
Глобалізація та євроінтеграція	Порівняльний, інтеграційний підходи	Гармонізація стандартів з європейськими; розвиток академічної мобільності; участь у міжнародних проєктах
Цифрова трансформація та розвиток ШІ	Цифрово-орієнтований, інноваційний підходи	Впровадження ШІ, VR/AR; створення цифрових платформ; розроблення стандартів використання ШІ
Індустрії 4.0 і 5.0, зелена економіка	Міждисциплінарний, екологічно орієнтований підходи	Оновлення змісту освіти; впровадження енергоефективних і «зелених» технологій
Освітні втрати і нерівний доступ	Людиноцентричний, інклюзивний підходи	Розвиток інклюзивної освіти; індивідуальні освітні траєкторії; підтримка вразливих груп населення
Необхідність безперервного навчання	Андрагогічний підхід, концепція lifelong learning	Розвиток освіти дорослих; короткострокові програми; підвищення кваліфікації
Низький рівень інтеграції освіти, науки і бізнесу	Системно-інтеграційний підхід	Розвиток кластерів; публічно-приватне партнерство; створення центрів досконалості
Криза якості освіти	Комплексний підхід до забезпечення якості	Розроблення систем оцінювання; внутрішній і зовнішній моніторинг; участь роботодавців
Трансформація ролі педагога	Особистісно-діяльнісний підхід	Розвиток цифрових компетентностей педагогів; нові моделі підвищення кваліфікації
Потреба у кар'єрному супроводі	Акмеологічний, кар'єроорієнтований підходи	Створення центрів кар'єри; впровадження систем професійної орієнтації

Джерело: опрацювання Миколи Пригодія

Узагальнення результатів аналізу матеріалів методологічного семінару дає змогу не лише систематизувати ключові тенденції розвитку професійної освіти, а й методологічно обґрунтувати доцільність побудови цілісної структурно-логічної моделі її розвитку. Отримані результати свідчать, що сучасні зміни в освітній сфері мають комплексний, багаторівневий і взаємопов'язаний характер, що уможливує їх представлення у вигляді узгодженої системної схеми.

Передусім теоретично обґрунтовано положення, що вихідним чинником цих змін є сукупність глобальних і внутрішньодержавних процесів, серед яких російська війна та повоєнне відновлення нашої держави, глобалізація, цифровізація та розвиток штучного інтелекту, структурні зміни на ринку праці, індустріальні зрушення, демографічні процеси та нерівність доступу до освіти. Саме сукупність цих чинників впливає на формування зовнішнього середовища, що визначає стратегічні орієнтири розвитку освітньої системи. Відповідно формуються методологічні засади розвитку професійної і фахової передвищої освіти, що передбачають системний, компетентнісний, людиноцентричний та інклюзивний підходи, а також цифрову орієнтацію, прогностичність, андрагогічні засади та інтеграцію освіти, науки і бізнесу. Ці орієнтири впливають на формування концептуальної основи для проектування необхідних змін у змісті, структурі та функціонуванні професійної і фахової передвищої освіти.

На їх основі визначаються ключові напрями розвитку, що охоплюють оновлення змісту професійної і фахової передвищої освіти відповідно до вимог зеленої економіки та Індустрій 4.0 і 5.0, впровадження цифрових технологій (штучний інтелект, VR/AR, змішане навчання), модернізацію інституційної структури закладів освіти, розвиток професійної компетентності педагогів, удосконалення системи професійної орієнтації та кар'єрного супроводу, а також посилення безпекової та військово-прикладної складової підготовки. Практична реалізація завдань згідно з цими напрямами забезпечується відповідними механізмами, зокрема, розвиток дуальної освіти, публічно-приватного партнерства, формування освітніх кластерів, створення цифрових освітніх екосистем та центрів досконалості. Завершальним компонентом моделі є багаторівнева система впровадження (національний, регіональний та інституційний рівні), що забезпечує узгодженість

освітньої політики, регіонального розвитку та практики закладів освіти. Незаперечним є те, що результати аналізу матеріалів методологічного семінару логічно підводять до необхідності графічного представлення взаємозв'язків між ключовими компонентами розвитку системи професійної освіти, що відображено у запропонованій моделі трансформації професійної освіти (рис. 1).

Рис. 1. Модель трансформації професійної освіти

Примітка: Рисунок згенеровано за описом авторів у ChatGPT

Висновки. Результати аналізу матеріалів методологічного семінару уможливають такий висновок: розвиток професійної освіти в Україні є системною відповіддю на сукупність сучасних викликів. Російська війна проти України, глобалізація, цифровізація та динамічні зміни на сучасному ринку праці об'єктивно зумовлюють необхідність оновлення змісту, структури й технологій підготовки фахівців. Обґрунтовані методологічні підходи забезпечують цілісність, випереджувальність і прогностичність функціонування освітньої системи. Практична реалізація завдань згідно з окресленими напрямами передбачає розвиток дуальної освіти, впровадження цифрових інновацій, розши-

рення партнерства з роботодавцями та забезпечення інклюзивності. Запропонована модель дає змогу узгодити стратегічні та операційні рівні розвитку професійної освіти, забезпечуючи її адаптивність, якість і відповідність потребам суспільства та економіки відповідно до завдань повоєнного відновлення України. Особливої уваги науковців потребує вивчення проблем методологічного плюралізму в педагогічних онлайн-дослідженнях.

За результатами проведення методологічного семінару «Трансформація професійної освіти в контексті сучасних цивілізаційних і національних викликів» підготовлено рекомендації, в яких окреслено перспективні напрями вдосконалення підготовки виробничого персоналу на національному, регіональних та інституційних рівнях.

Перспективи подальших досліджень полягають у верифікації моделі трансформації професійної освіти, науковому обґрунтуванні шляхів, матеріально-технічних і дидактичних умов розвитку дуальної освіти, а також цифровізації, інклюзії, освіти дорослих, приватно-державного партнерства з роботодавцями та вдосконаленні системи забезпечення якості професійної і фахової передвищої освіти.

* * * *

РЕКОМЕНДАЦІЇ

методологічного семінару

«Трансформація професійної освіти в контексті сучасних цивілізаційних і національних викликів»

Національною академією педагогічних наук України 2 квітня 2026 р. проведено методологічний семінар «Трансформація професійної освіти в контексті сучасних цивілізаційних і національних викликів». У його роботі взяли участь члени НАПН України, народні депутати України, працівники Міністерства освіти і науки України, департаментів освіти і науки обласних державних адміністрацій, академічних установ, закладів вищої, фахової передвищої, професійної, післядипломної освіти, Науково-методичного центру вищої та фахової передвищої освіти, обласних науково (навчально)-методичних центрів (кабінетів) професійно-технічної освіти та м. Києва, а також роботодавці, керівники громадських організацій, аспіранти, докторанти.

Учасники семінару проаналізували методологічні, теоретичні засади й актуальні практичні проблеми діяльності закладів професійної, фахової передвищої і вищої освіти України в умовах воєнного стану, глобальних соціально-економіч-

них трансформацій та динамічних змін на ринку праці. Наголошено на важливості формування й ефективної реалізації державної політики у сфері професійної освіти, спрямованої на підвищення якості підготовки конкурентоспроможних фахівців, розвиток людського капіталу та забезпечення повоєнної відбудови України.

Особливу увагу приділено питанням цифрової трансформації освіти, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, використання систем штучного інтелекту, онлайн-платформ і цифрових освітніх ресурсів у професійній підготовці фахівців. Наголошено на важливості розвитку цифрових компетентностей здобувачів освіти і педагогічних працівників, а також створення сучасного цифрового освітнього середовища.

На засіданнях шести секцій обговорено методологічні підходи до модернізації професійної підготовки виробничого персоналу в умовах глобальних цивілізаційних змін і трансформацій ринку праці в Україні; ризики і перспективи цифровізації професійної освіти; концептуальні засади професійної орієнтації й кар'єрного консультування з питань розвитку людського капіталу; інноваційні виробничі технології у закладах професійної і фахової передвищої освіти; стратегії розвитку педагогічної освіти; міжнародне партнерство у розвитку професійної освіти.

На основі обговорення теоретичних, методологічних і практичних проблем трансформації професійної освіти учасники семінару дійшли висновку щодо доцільності подальшого розвитку міжсекторального партнерства органів державної влади, закладів освіти, наукових установ, громадських організацій і роботодавців з метою формування сучасної системи професійних кваліфікацій, розроблення й удосконалення освітніх програм, а також забезпечення якісної підготовки фахівців нової генерації для економіки України.

За результатами проведення методологічного семінару ухвалено рекомендації.

На національному рівні:

- сприяти трансформації професійної і фахової передвищої освіти в єдину систему, орієнтовану на ринок праці й забезпечення рівного доступу до якісної освіти для різних категорій здобувачів освіти, включаючи осіб з особливими освітніми потребами та обдаровану молодь;
- забезпечити створення потужних багаторівневих багатопрофільних закладів професійної освіти, що реалізують програми профільної середньої освіти професійного спрямування;

- розробити та впровадити державну цільову програму модернізації вищої військової освіти із забезпеченням сучасними симуляційними системами, тренажерними комплексами, цифровими освітніми платформами та впровадженням компетентнісних і стандартів, узгоджених з євроатлантичними підходами;

- забезпечити виконання положень Закону України «Про професійну освіту» й обґрунтувати Концепцію забезпечення якості професійної і фахової передвищої освіти;

- оновлювати зміст професійної освіти на основі врахування принципів Індустрій 4.0 і 5.0, цифрової трансформації, «зеленої» економіки, енергоефективності й потреб ринку праці, а також з урахуванням інклюзивного підходу, індивідуалізації навчання та розвитку обдарованості;

- забезпечити виконання Плану заходів з виконання Концепції професійної орієнтації та кар'єрного консультування у системі освіти України на 2025-2030 рр. (відповідно до наказу МОН України від 24 листопада 2025 р. № 1541);

- розвивати міжсекторальне партнерство у сфері професійної освіти для розроблення професійних стандартів і впровадження дуальної форми здобуття освіти;

- розробити дорожню карту модернізації матеріально-технічної бази закладів професійної освіти на засадах публічно-приватного партнерства;

- запровадити єдині підходи, стандарти та методичні рекомендації щодо використання технологій штучного інтелекту в освітньому процесі, зокрема в системах підтримки прийняття рішень, аналітики даних та адаптивного навчання;

- створювати умови для участі закладів професійної та фахової передвищої освіти у грантових програмах і міжнародних освітніх проєктах, зокрема з розвитку інклюзивної освіти, підтримки обдарованої молоді та модернізації військової підготовки.

На регіональних рівнях:

- здійснювати системний моніторинг потреб регіональних ринків праці та використовувати його результати для прогнозування підготовки виробничого персоналу й оновлення освітніх програм;

- створювати умови для переходу до гнучких індивідуалізованих та інклюзивних освітніх форм, орієнтованих на потреби різних категорій здобувачів освіти, включаючи осіб з особливими освітніми потребами та обдаровану молодь, програм короткострокового навчання, орієнтованих на

сучасні потреби економіки і виконання завдань повоєнної відбудови України;

- удосконалити механізми розвитку партнерства з роботодавцями для розроблення професійних стандартів, організації дуальної форми здобуття професійної освіти, незалежного оцінювання результатів навчання та модернізації матеріально-технічної бази закладів освіти;

- розвивати кластерні моделі співпраці закладів освіти, підприємств та об'єднаних територіальних громад;

- створювати центри професійної досконалості, кваліфікаційні центри та галузеві навчально-практичні центри;

- впроваджувати педагогічні інновації та цифрові технології (VR/AR-симулятори, онлайн-курси, адаптивні моделі навчання), використовувати штучний інтелект в освітньому процесі закладів професійної і фахової передвищої освіти;

- сприяти створенню і розвитку центрів кар'єри для надання консультативної й інформаційної підтримки здобувачам освіти, зокрема особам з особливими освітніми потребами, обдарованій молоді, внутрішньо переміщеним особам, ветеранам війни та іншим категоріям населення;

- сприяти професійному розвитку педагогічних працівників з питань цифрових і сучасних виробничих технологій, інклюзивної освіти, роботи з обдарованою молоддю;

- забезпечити регулярне проведення методологічних семінарів з питань модернізації професійної та військової освіти, інклюзивного навчання і розвитку людського капіталу.

На інституційному рівні:

- здійснювати наукові дослідження з проблем забезпечення якості професійної і фахової передвищої освіти та адаптації європейських освітніх практик до умов України;

- обґрунтувати методологічні та дидактичні засади відбору і структурування змісту освіти з урахуванням інклюзивного підходу, принципів універсального дизайну навчання, індивідуалізації та розвитку обдарованості;

- закріпити на рівні освітніх стандартів і навчальних планів мінімально необхідний обсяг фундаментальної підготовки як основу розвитку аналітико-прогностичного компоненту професійної діяльності, що не підлягає скороченню в процесі оптимізації та інтенсифікації навчання;

- розробляти інноваційні педагогічні технології підготовки здобувачів освіти до проєктування професійної кар'єри;

- забезпечити послідовний перехід від лекційно-репродуктивної до діяльнісно-орієнтованої моделі організації освітнього процесу із широким використанням сценарного навчання, кейс-методу, командно-штабних тренувань та імітаційного моделювання в системі вищої військової освіти;
- сприяти функціонуванню наглядових рад закладів професійної освіти за участю роботодавців і засновників;
- формувати цифрову екосистему забезпечення якості професійної освіти (е-портфоліо, онлайн-курси, віртуальні лабораторії, інтерактивні симулятори, технології штучного інтелекту, цифровий супровід дуальної форми здобуття професійної освіти та практичної підготовки) з урахуванням потреб інклюзивного навчання, адаптивних освітніх технологій та персоналізованого освітнього супроводу;
- забезпечувати внутрішній моніторинг якості освітніх програм та їх експертизу з участю роботодавців;
- розробляти й упроваджувати стандарти кар'єрного консультування з урахуванням прогресивних і конструктивних ідей зарубіжного досвіду;
- удосконалити систему оцінювання результатів навчання на основі переходу до компетентнісних, практико-орієнтованих форм контролю, спрямованих на оцінювання здатності до прийняття рішень, командної взаємодії та дій в умовах невизначеності; розробляти та апробувати інструменти оцінювання якості професійної освіти (критерії та індикатори, діагностичні процедури, інструменти виявлення освітніх втрат, стандартизовані підходи до оцінювання результатів навчання);
- розробляти й упроваджувати гнучкі програми підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, спрямовані на опанування інноваційних педагогічних технологій і цифрових інструментів;
- розвивати міжінституційну та міжнародну співпрацю, залучати заклади професійної, фахової передвищої й вищої освіти до програм академічної мобільності, міжнародних освітніх і дослідницьких проєктів;
- розвивати міжвідомчу та міжінституційну взаємодію шляхом системного обміну навчальними сценаріями, симуляційними практиками та кейсами між вищими військовими навчальними закладами і структурами сектору безпеки і оборони;

- сприяти підготовці докторів філософії та докторів наук з числа педагогічних працівників закладів професійної і фахової передвищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бабакіна, О. (2021). Теоретико-методологічні підходи до управління розвитком системи підготовки педагогічних кадрів у закладах вищої освіти. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*, (3), 34–39. <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4318>
- Базиль, Л.О. (2024). Розвиток національної професійної освіти в умовах війни, повоєнного відновлення та євроінтеграції України: За результатами наукових доповідей на методологічному семінарі НАПН України «Розвиток національної професійної освіти в умовах війни, повоєнного відновлення та євроінтеграції України», 21 листопада 2024 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 6(2), 1-18. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6220>
- Борохвіна, Т. (2018). Інклюзивна освіта: генезис і основні принципи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*, (2), 164-169. <https://doi.org/10.25128/2415-3605.18.2.22>
- Гораш, К.В., & Дуганець, В.І. (2024). Прогнозування в системі професійної освіти як вимога сучасності. *Професійно-прикладні дидактики*, (2), 15-19. <https://doi.org/10.37406/2521-6449/2024-2-2>
- Гуржій, А.М., & Пригодій, М.А. (2025) Інноваційні цифрові рішення у підготовці фахівців для Індустрії 5.0. У *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: матеріали доп. XIII міжнар. наук.-практ. конф., (м. Хмельницький, 6-7 листопада 2025 р.)* (Ч. 1 с. 158-159). Хмельницький: ХНУ. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747260>
- Кравець, С.Г. (2025). Партнерський підхід до удосконалення внутрішньої системи забезпечення якості підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії. *Інноваційна професійна освіта*, 3(24), 127-132. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747583>
- Кремень, В.Г. (2025). Людина в умовах сучасних цивілізаційних викликів: Наукова доповідь на Міжнародному форумі «Освіта, наука, інновації: людський капітал у повоєнному відродженні України», 11 грудня 2025 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 7(2), 1–5. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7241>
- Кремень, В.Г. (2023). Філософія людиноцентризму в системі сучасних цінностей: Доповідь на церемонії присвоєння титулу доктора Honoris Causa в Академії спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської (м. Варшава, Польща), 24 травня 2023 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(1), 1-6. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5126>
- Локшина, О.І., Сисоєва, С.О., Борисенко, І.В., Вороніна-Пригодій, Д.А., Глушко, О.З., Джурило, А.П., Кравченко, С.М., & Шпарик, О.М. (2025). *Інтеграційні процеси у галузі освіти в Європейському Союзі: стратегічні пріоритети, сутнісні характеристики*

- тики та інноваційні практики : аналітичні матеріали(препринт) (О.І. Локшина, ред.). Київ: Інститут педагогіки НАПН України. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-804-3-2025-257>
- Мельниченко, О. (2020). Андрагогічні принципи освіти дорослих та забезпечення якості неперервної педагогічної освіти. Педагогічна освіта: *Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*, (33), 24–30. <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2020.33.3>
- Ничкало, Н.Г. (2020). Наукове забезпечення розвитку освіти дорослих в Україні: Наукова доповідь на загальних зборах НАПН України 20 листопада 2020 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2(2), 1–14. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-1-1>
- Ничкало, Н.Г. (2022). Українська педагогіка праці у гірку добу війни. *Професійна освіта*, 1(94), 2-6
- Ничкало, Н.Г., Лук'янова, Л.Б., & Вовк, М.П. (2024). Освіта для цифрової трансформації суспільства: За результатами проведення X Українсько-Польського / Польсько-Українського наукового форуму, 27–28 листопада 2024 р., м. Вінниця. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 6(2), 1–9. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6237>
- Пригодій, М.А. (2015). Використання компаративного аналізу в дослідженнях з порівняльної педагогіки. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*, 124, 292-294. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VchdpuP_2015_124_77.pdf
- Пригодій, М.А., Гуржій, А.М., & Лупаренко, Л.А. (2025). Розвиток цифрової компетентності викладачів закладів професійної освіти машинобудівної галузі: Виклики та перспективи Індустрії 5.0. In *Education, economy, and AI: Multidisciplinary perspectives for a digital future* (с. 126-138). University of Technology in Katowice Press. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745752>
- Радкевич, В.О. (2024a). Науково-методичне забезпечення професійної і фахової передвищої освіти в умовах воєнного стану: За результатами наукової доповіді на XVII Всеукраїнській науково-практичній конференції, 26 лютого – 7 березня 2024 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 6(1), 1-14. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6110>
- Радкевич, В.О. (2024b). Розвиток національної професійної освіти в умовах війни, повоєнного відновлення та євроінтеграції України: Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Розвиток національної професійної освіти в умовах війни, повоєнного відновлення та євроінтеграції України», 21 листопада 2024 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 6(2), 1–19. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6226>
- Martynec, L. (2023). Methodological approaches to management of the educational environment of the professional development of teachers. *Витоки педагогічної майстерності*, (32), 167-173. <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2023.32.292665>
- Palchuk, O. (2025). Modernization of education in post-war Ukraine: Digitalization and implementation of best global reform practices. *Educational Challenges*, 30(2), 7-21. <https://doi.org/10.34142/2709-7986.2025.30.2.01>
- Radkevych, O., Pryhodii, M., & Radkevych, V. (2025). Artificial intelligence use in assessing the learning outcomes of future engineers. In M. E. Auer & T. Ruutmann (Eds.), *Futureproofing engineering education for global responsibility. ICL 2024. Lecture notes in networks and systems* (Vol. 1260, pp. 557-564). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-85652-5_55
- Radkevych, V., & Pryhodii, M. (Eds.). (2026). *Quality assurance of vocational and professional pre-higher education in the context of contemporary challenges* : monograph. Publishing House of University of Technology. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/748821>
- Radkevych, V., Pryhodii, M., Kruchek, V., Voronina-Pryhodii, D., & Kravets, S. (2023). Standardisation of Vocational Teacher Training in Ukraine. *Professional Pedagogics*, 1(26), 94-102. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2023.26.94-102>
- Shlenova, M., Dovzhenko, T., & Grechanyk, O. (2025). Systemic approaches to managing educational quality in contemporary higher education. *Economy and Society*, (74), 1–8. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-27>

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE TRANSFORMATION OF VOCATIONAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF CIVILISATIONAL AND NATIONAL CHALLENGES

Based on the findings of the methodological seminar of the NAES of Ukraine 'Transformation of Vocational Education in the Context of Modern Civilisational and National Challenges', 2 April 2026

Nellia Nychkalo

DSc in Education, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Academician Secretary of the Division of Professional and Adult Education, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Mykola Pryhodii

DSc in Education, Professor, Corresponding Member of NAES of Ukraine, Deputy Director for Scientific Work of the Institute of Vocational Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Liudmyla Bazyl

DSc in Education, Professor, Scientific Secretary of Institute of Vocational Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Valentyna Hordiienko

PhD in Education, Scientific Secretary of the Division of Professional and Adult Education, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article summarises the results of a methodological seminar devoted to the transformation of vocational education in Ukraine under the conditions of contemporary civilisational and national challenges. It is demonstrated that the development of the educational system is influenced by war, globalisation, digitalisation, integration processes, and structural changes in the labour market, which necessitate its comprehensive renewal. The aim of the study is to substantiate strategic directions for the development of vocational education based on systemic, competence-based, and prognostic approaches. The methodological framework is grounded in systemic and interdisciplinary approaches, methods of theoretical analysis, synthesis, generalisation, content analysis of seminar materials, as well as structural-logical and comparative methods. The empirical basis is formed by the results of expert discussions involving representatives of education, science, government, and employers. Key challenges in the development of vocational education are summarised, and relevant methodological approaches are identified, including systemic, competence-based, integration, digital, inclusive, and andragogical approaches. Strategic directions for the modernisation of education are substantiated: updating the content of training programmes, developing dual education, implementing digital technologies and artificial intelligence, strengthening inclusion, developing adult education, enhancing partnerships with employers, and improving the quality assurance system in education. The research results made it possible to construct a model of vocational education transformation that ensures coherence between strategic and operational levels of its development in the context of Ukraine's post-war recovery.*

Keywords: *war; European integration; inclusion; National Academy of Education Sciences of Ukraine; vocational education; labour market; employers; transformation of education; professional pre-higher education; digitalisation.*

Отримано: 27 квітня 2026 р.

Прийнято: 11 травня 2026 р.

Опубліковано: 20 травня 2026 р.